

Egy pesti zenész feljegyzései 1796-tól 1800-ig.

A nagy zeneművészek élettörténete mindenkor érdekelte úgy a kortársakat, mint az utókor zenekedvelőit, ami a dolog természetében rejlik, mert mi lehet érdekesebb, mint egy lángelmének élete, küzdelmei, munkássága? De mint a hegycsúcsok magassága a tengerszinthez viszonylanak, olyképen magaslanak ki a nagy zeneművészek és szerzők a mindennapi szükséglet ellátására szolgáló zenésztömeg széles rétegének legmagasabb szintje fölé. E zenésztömeg élete is megérdemli, bár más szempontból, mint a nagy művészeké, hogy teljes érdeklődéssel forduljunk feléje. Ez a sereg munkálja meg, más-más mélységeig azt a talajt, amely a nagy művészet befogadására képes és annak életéhez a gazdasági lehetőséget nyújtja. Ha a széles zenésztömeg valamely tagjának életét megismerhetjük, kora zenei életének érdekes távlatába nyerünk bepillantást. Meglátjuk nemcsak azt a gazdasági helyzetet, melyben életét töltötte, mekkora volt szak-képzettsége, teljesítőképessége, hanem megismerkedünk azokkal is, kik szolgálatait igénybe vették s megfigyelhetjük, hogy milyen fokú zenei követelményekkel lépett fel vele szemben a polgári társadalom zenekedvelő rétege. Az is bizonyos, hogy éppen szerényebb polgári s vagyoni helyzete folytán, a széles zenésztársadalomnak még jobbnevű tagja sem igen őrizgette levelezését vagy írt naplót, úgy hogy csak levéltárakban valamely ügyvel kapcsolatban fennmaradt írások őriznek meg némi szerény adatokat valamely zenész élete folyásának nem hivatalos dolgairól. A szabályszerű és gondos hivatalos eljárásnak köszönhetjük, hogy a XVIII. század legvégén élt és Pesten működött egyik városi zenésznek, Lettner Jakabnak hagyatéki ügye elintézésével kapcsolatban annak némely irománya¹⁾ fennmaradt számunkra, amelyek lehetővé teszik, hogy bepillantást nyerjünk egy szerény muzsikusz életébe.

Lettner Jakab minden valószínűség szerint egy gráci tanítónak vagy zenésznek volt gyermeke. Amikor megismerkedünk vele, atyja már nem él, csak édesanyja Grácban. Három testvérbátyja volt: András, tanító és orgonás Pölszben, Judenburg mellett; Mihály, templomi énekes és egyházi St. Pöltenben és Ferenc, egy vállalkozó szellemű ember, ki gyakorlati pályára ment s többféle próbálkozás után uradalmi tiszt és borkereskedő lett. Lettner Jakab bizonyos fokú zeneismereteket elsajátítván szülőföldén, elhelyezkedést keresett. 19 éves korában átjött Magyarországra és 1779-ben Sopronban toronyzenészlegény lett. Ekkor Gassner Lajos volt a toronyzenészmester, kinek komoly embernek és jó muzsikusnak kellett lennie, mert legénye mellette derekas zenésszé s dícséretes viselkedésű férfiúvá lett. Lettner Jakab soproni szolgálati ideje alatt hébe-hóba

átrándult Grácba anyjának meglátogatására s talán háztűznézőbe is, amire Ferenc bátyjának Grácból 1783 július 21-ikén hozzáírt leveléből következtethetünk, amelyben az év őszére anyjukhoz Grácba hívja, mert a többi testvér is eljön s András már nejét is elhossa magával, amihez kegyetlen őszinteséggel hozzáfűzi, hogy azért az ne tartsa vissza az úttól, hogy »dein Schatz, die Gutscherwirth Miezal geheyrather hat«. Vigasztalásul hozzá teszi még, hogy »es gibt noch mehrere Mädchen hier, und zwar schönere, denn Sie war.« E felfogással szemben Lettner András az orgonás és tanító, kinek úglátszik elég szerény keresete volt, egyik későbbi levelében előrebocsátva, hogy ő igen boldog családi életet él, de a nehéz viszonyok között »négy éhes szájról« kell gondoskodnia, azért azt a tanácsot adja, hogy »ha nem vagy lekötve«, csak »pénzes leányt végy feleségül« és »kövesd Pischinger példáját.« De sem a vigasztalás, sem a jó tanács nem használt s akár azért, mert a kor érzelmessége által fűtött szerelmi bánata nem engedte, akár azért, mert a megélhetés nehézségei riasztották vissza, Lettner Jakab legényember maradt holtig.

Amikor már kilencedik éve állott Sopron szolgálatában, változtatni kívánt helyzetén. Először Grácba akart visszamenni, hogy magára maradt édesanyjának legyen támasza. Az öregasszony azonban 1787 április 14-ikén kelt meleghangú levelében köszönte a jó szándékot, de mert Grácban igen nehéz az elhelyezkedés, biztatta fiát, hogy maradjon meg állásában. De Lettner a toronyzenészi pályánál többre vágyott, mert hiszen már Sopronban is foglalkozott zenetanítással. Itt többek között Jillier altábornagy leányát is zongorázni s énekelni tanította. Amikor a kétévi tanításról az apa szolgálati bizonyítványt állított ki, meglegedésének kifejezése mellett hangsúlyozta, hogy Lettner józan, erkölcsös, becsületes és illedelmes ember, aki »jobb sorsra méltó« s ezért mindenkinek ajánlja. Ez a bizonyítvány így hangzik:

Ich Endes gefertigter solle graft gegenwärtig meiner eigenhändigen unterzeichnung zusteuer der Wahrheit bezeigen, das Vorzeiger desen Jakob Lettner durch zwey gantze jahre meine tochter ins Clavierschlagen und singen mit so vieler bestrebung unterrichtet habe, die meine gräfte übersteigendes lob so als belohnung allerdings verdiende, das ich ferners denselben diese geraume Zeit hindurch als einen stets nichtern, sittsam, ehrliebend und manirlichen menschen kante, ist auf volle wahrheit begründet, alszozwar, dasz ich diesen Jakob Lettner unbedenklich, aller orthen, alsz einen getreü und besseren schicksals würdigen menschen anzuempfehlen mich getraue, demselben alsz dieses schriefftliche Zeignüsz mit zu theilen nicht nur unbedenklich sondern selbtpflichtschuldig gefunden zu haben soll meine unterzeichnung und beygedruckt angebohrenes insziegel bekräftigen. Sig. Oedenburg den 9-den Aug. 1787.

L. S.

I. M. B. von Jillier.

Seine Kays. Königl. Apostol.
Mayestät würklich bestellder
Feld Marchal Lieut. der In-
fanterie, des Maria Therezia
Ordens Ritter und Innhaber
eines Regiments zu fusz.

Minden bizonnyal egy ily előkelő állású úr ajánlása lényegesen megkönnyítette az amúgyis több hangszeren játszó s használható zenésznek ígérkező Lettner pesti elhelyezkedését. Hogy Sopronból közvetlenül jött-e Pestre, vagy Pozsonyon, esetleg Bécsen keresztül, nem tudni. Minden bizonnyal 1788 elején ideiglenesen elhagyta Sopront s kereste szerencsáját s csak miután valahogy biztosítva látta megélhetését — alighanem a pesti színház zenekarában — kérte ki soproni mestere bizonyítványát. Ez így szólt:

Endes Unterfertigter bekenne hiemit: dasz Jakob Lettner von Anno 1779 bis 1787 einfolglichen durch neün Jahr bey mir als Turnergesell in Condition gestanden seye, und sich wehrend dieser Zeit stetshin fleissig, getreü, und friedfertig auch zu meinen beständigen Wohlgefallen verhalten habe. Zur Urkund dessen habe gegenwärtiges Zeügnisz eigenhändig unterschrieben und mein gewöhnliches Pötttschaft beygedrucket. Oedenburg den 18-ten August 1788.

L. S.

Ludwig Gassner
Stadt Thurnermeister.

Dasz gegenwärtiges Zeügniss der vorbenante hiesige Stadt Thurnermeister Ludwig Gassner eigenhändig unterschrieben und sein Insiegel beigedrückt habe, ein solches wird in Fidem unter Notarialunterschrift und beigedruckten Gemeiner Stadt Insiegel recognosciret. Oedenburg in Senatu den 18-t August 1788.

L. S.

Joseph Bernatschky der königl.
Freystadt Oedenburgeschwor-
ner Obernotär.

Lettner Jakab az 1789 húsvétjával működését Pesten és Budán megkezdő Bergopzoom—Kumpf-féle színházi vállalkozás zenekarának az egyik oboása (a Theater Taschenbuch Lethner Jánosnak írja), Unwerth gróf igazgatósága idején 1790-ben klarinétos, Busch Jenő idején oboás (1794), majd fagótos (1796), később fuvolás a zenekarban²⁾

Lettner pesti tartózkodásának kezdetétől fogva szorgalmasan feljárt a főplébániatemplom kórusára, hol az istentiszteleti zenéken ingyen közreműködött. Ezt a szolgálatot valószínűleg — mint annyi más zenész — abban a jó reményben végezte, hogy majd alkalmilag, mint bevált muzsik, a fizetett városi zenészek sorába kerülhet. Addig is az az előnye megvolt, hogy regenschorikkal s más zenészekkel való ismeretsége folytán a város különféle templomaiban rendkívüli szolgálataiért, temetéseken való zenélésért külön keresetre tehetett szert. A világi vigasságokban, mint bálók, éji zenék (cassatiók), melyek ugyan ritkábbak voltak, jobban fizetett a muzsikálás.

A jó reménység, mely főplébániai működését fűtötte, csak évek soráig tartó várakozás után teljeseedett be s akkor is csak félig. Amikor Reinold Boldizsár egész fizetési zenész 1796-ban meghalt, állására többemagával Lettner is folyamodott. Miután a rendes fizetésű városi zenészek száma kicsiny volt, már régóta szokásban volt, hogy egy illetményre fél-fél fizetéssel két zenészt alkalmaztak. A városi tanács ezért a folyamodók

közül Reinold Jakabot az egész fizetésű állásra s Lettner, ki úgy fúvóshangszereken, mint vonósakon egyformán jól játszik, tekintettel az eddigi nyolc éven át teljesített ingyen szolgálatára, a félfizetéses állásba kinevezte. Ezzel az állással évi 50 forint fizetés és 15 forint lakpénz járt.³⁾ Lettner hagyatéki iratai mellett az ezen időtől fogva vezetett feljegyzési könyve is fekszik. Ez egy $18\frac{1}{2} \times 11\frac{1}{2}$ cm nagyságú félbőrkötéses vonalozatlan papirosból készített, ujnyi vastagságú könyvecske. A nyitott könyvben a szemközt levő lapok közül a baloldalira kiadásai közül egy-némelyeket, a jobboldalira bevételeit rendszeresen feljegyezte. Általában havonként egy-egy ily kettős lapra volt szüksége. A feljegyzések 1796 januárjával indulnak meg s tartanak 1800 novemberéig, Lettner haláláig. A bevételeit rendszeresen vezette, a kiadásokat csak immel-ámmal irogatta fel, ennek a helyét inkább arra használta fel, hogy azokat a dolgokat jegyeztesse rá — gyakran inkább kitalálható, mint olvasható, erősen fonetikus németiséggel —, amelyeket szerény életében mint nevezetes és fontos dolgokat emlékezetre méltóknak talált.

Keresete, mint minden szabad pályán mozgó emberé, eléggé bizonytalan, hol több, hol kevesebb (22—50 frt közt ingadozó) volt. A színháztól a havi 16 forintot rendszeresen megkapta, úgyszintén negyedévenként a várostól esedékes fizetését. A megélhetéshez még szükségeseket más zenészmunkával és tanítással kellett megkeresnie. Az előbbiekhöz tartoztak a bérletszünetes színházi előadásokon való közreműködés is, ami rendszeren 20 krajcárt hozott esténként. A Serviták-templomában s a pesti Ferencesek istentiszteletein gyakran játszott, amikor 24—30 krajcárt keresett. Többet jövedelmezett a temetési menetekben akkor igen szokásos zenei kíséretben (conduct) való közreműködés, ez $\frac{1}{2}$ —1 forintot, nagyritkán többet is hozott, mint például 1797 márciusában Tóth ügyvéd temetése (Calfinischer Todt Brokurator Conduct), amikor 1 frt és 10 krajcár volt a keresete. Igazi jövedelmet a téli hónapokban a bálók jelentettek. Ilyenkor a Hét Választó Fejedelmeknél tartott bálók esténként 2 frt 16 krajcárt kapott. 1798-ban húshagyó keddig igen sokat táncoltak s a nagyarányú bálók közül Batthyány kardinális báli muzsikájához még külön próbát tartottak, amiért egy forint, a bálókért 2 forint 30 krajcár járt. A nádor bálja igen fényes és nagyarányú volt, amiről Lettner így emlékezik meg: 1799 február 22. »nach 12 Uhr in Ofen Palladinus Ball mit 44 Bersonen bis $\frac{1}{2}$ 11 Uhr. 3 fl. 45 kr.« 1799-ben is sokat játszott a Batthyány primásnál úgy Pesten, mint birtokán rendezett bálók, ünnepélyeken és tűzijátékokon. Júniusban öt napon keresztül naponként egy dukátot kapott »von Herzog Eilbert und Erzherzog Carl« az általuk adott ünnepségeken való muzsikálásért. A bálók 1800 telén is jól jövedelmeztek, a Budán az Ország-ház termében tartott bálókért 5—5 forintot kapott. Más nevezetes kereseti forrás a zenetanítás volt. Lettner fuvolát, klarinétot, zongorát, hegedűt és éneket tanított. Tanítványai úgy a polgári családokból, mint a nemeségből kerültek ki. A leckék díjazásában az értékmérő egység a dukát volt (= 4 frt 30 kr). Egy aranyért 14 órát adott, ami heti három órát véve alapul, egyhavi fizetést jelentett. Növendékeinek nagyobb része gyermek volt, kiket hegedülni vagy zongorázni tanított. Éneket nők és fúvóhangszereket felnőtt ifjak tanultak tőle. A tandíjat fizetők között ilyen nevek

szerepelnek : Rosané, Brücklerné, Ráth pékmesterné, Kissné, Székelyné, Percell báróné, Csepreghy Teréz és Nanette, báró Rothiansky, Csáky, Mészáros stb. Közöttük Ráthné és Rosané mind a négy éven keresztül, amelyekről a feljegyzések szólnak, igénybe vették Lettner szolgálatát. Mind e szorgalmas dolgozását még tetézte azzal, hogy növendékeinek hangszerket adott el, amikor hűségesen felírta, hogy ilyenkor 1—2 forint haszna volt s mégis adósságokat kellett csinálnia. 1798 szeptemberében csak 22 frt 54 krt keresett. E hó 29-én megállapítja, hogy noha eddig annyi forintot keresett, mint ahány nap van az évben, mégis 75 forint adóssága van. December utolján megállapítja, hogy noha ez évben 3 kr. híján 500 frtot keresett, mégis van még 57 frtnyi adóssága. 1799 májusában kénytelen volt 17 forint veszteséggel eladni zongoráját, hogy adósságaiból törlesszen. Végre 1800-ban kifizeti adósságait, amit így örökít meg : »Von 94 fl. seid Januar bis 24 May Anno 800 bin ich Schulden frey. Gott! seyegetanck[t]. Amen.« Ebben az állapotban meg is maradt rövidre nyult élte hátralévő hónapjaiban is. Sokra is becsülte, mert önmaga gyűnyörűségére november hóban is kiírta : »Von Schulden freu.«

Városunk zenei élete történetének szempontjából felette érdekes azon hangversenyek sorának ismerete, amelyeken Lettner, mint zenekari tag közreműködött, mert ebből az időből alig maradt ránk műsor. A XVIII. század végén megjelent hazai ujságok úgyszólván sohasem beszélnek hangversenyekről, hacsak nem voltak függvényei valami nagy társadalmi eseménynek.

Lettner minden bizonnyal önállósulása óta rendszeresen vezette feljegyzéseit. Nagy kár, hogy régebbi naplói nem maradtak fenn, mert okvetlenül sok érdekes adalékkal szolgáltak volna a magyar játékszínnel kapcsolatos zenés előadásokról, mert ilyenekhez mindig a gyakorlott, ismert zenészek segítségét vették igénybe. Egy esetről az első magyar színtársulat számadásaiból van tudomásunk. Amikor Lavotta János a muzsika igazgatója (= hangversenymester) 1793. március 22-ikén búcsúzásul muzsikális akadémiát rendezett, a Schülder vezetése alatt közreműködött alkalmi zenekarban Lettner is játszott.^{4.)}

Lettner feljegyzéseiben a bérletszünetes előadások között szereplő (s kis jövedelmet jelentő) jutalomjátékokon való közreműködését egyszerűen »abonnoment suspendu«-ként jelzi, ezeken felül a következő muzsikális akadémiákon működött közre :

- 1798 március 8. Budán Szapáry excellentiánál, hangverseny a nádor nevenapján.
- 1798 « 26. Lefévre asszony (a színház első énekesnője) jutalomjátéka.
- 1798 október 14 A Hét Választó Fejedelmeknél akadémiát tartott Antonio Camerra és Angelo Ferlendis Velencéből.
- 1799 január 29. A Hét Választó Fejedelmeknél Schuppanzig Ignác hegedűs akadémiáján játszott.
- 1799 július 24. Bérletszünet. Meyer Dániel mannheinni zsidó különféle madárénekekkel. (Meyer kitűnő madárszó-utánzó volt s zenekarkísérettel tartotta füttyös előadásait. Annyira tetszett, hogy európaszerte fellépett. Pestre 1808-ban

újából visszajött s hangversenyét ismét a színházban tartotta. A színlap megőrizte előadásainak műsorát, amelyen számtalan madár szavát utánozta s ehhez Fränzel Ignác mannheimi zenekarigazgató írt külön zenedarabot.)⁶⁾

A legközelebbi hangversenyre vonatkozó feljegyzéseit a tárgy érdekénél fogva, eredetiben szószerint közöljük. Köztük korban az első Haydnre vonatkozik. Lettner ez ünnepélyes eseten való közreműködését nem is az 1800. évi március havi bevételei közé írta, hanem ez esemény nevezetességének teljes tudatában külön említette eképen:

»In Ofen mit 76 Bersonen
den 8. Mártij war im Schlosz die Schöpfung
v. Haydn dirigirt.«

Ez a második hazai híradás arról, hogy Haydn Budán járt s itt halhatatlan művét vezényelte. Eddig csak a Magyar Hírmondó tudósítása alapján tudtunk a nevezetes zenei eseményről⁶⁾, amelyet Alexandra Pavlovna nagyhercegnőnek, József nádor feleségének köszönhetünk, ki ezzel kedveskedett urának születése napjára. Ugyancsak a zenekedvelő főhercegnének kell tulajdonítanunk a cári szolgálatban álló bécsi zongoraművésznek hangversenyét is, kiről Lettner így emlékszik meg: »Den 20. (Mártij 1800) Ofen Acatemi von Herrn Anton Eberl 1 fl. 30 kr.«

A továbbiakban ezeket a feljegyzéseket találjuk:

1800 április 9: »Unsere Einnahm in Ofen. Erstemahl Die Schöpfung von Heyden. 6 f 50 kr.«

A következő hóban sok ünnepség volt, mihez zenekar kellett s Lettner ezeken nem hiányzott. Feljegyzései közül íme a nevezetesek:

1800 május	3.	»Carousel Reiden samt 4 Broben mit der kleinsten g Pico. 7000 Menschen.	13 f. 30 kr.«
1800	«	5. »Ofen. Ballet. H. Anton Mazarelli k. k. Balletmeister Giovanni Fertiga die Musik mit suspendu.	2 « — «
1800	«	6. »Bürger Ballet 3 Proben u. Ball	3 « 46 «
1800	«	7. »Caroussel 2-te mahl mit 4 Broben, darzu Ofen Academi H. Bunto Waldhorn und H. v. Beethoven Pianoforte	1 « 30 «
1800	«	16. »7 Kurfürsten Academi H. Bunto	1 « 30 «
1800 június	12.	»Pest. Acadami H. Buto (így)	1 « 30 «
1800	«	19. »Ofen. Academi. H. Buto (így) sambt. Brob	1 « 30 «

Beethoven esetében a Lettner híradása a harmadik hazai feljegyzés, mely a nagy mester budai szerepléséről szól. A Magyar Kurir május 13-iki számában⁷⁾ a lovasjáték és ünnepségek leírása kapcsán még arról is beszámol, hogy ezek után este »a Budai Theatrumban Concert tartatott, amelyben egy Beethoven nevű híres muzsikus a Forte-Pianón való mester-séges jádása által mindeneknek magára vont a figyelmetességét.« Ez az egyik feljegyzés, a másik adat az »Ofner und Pester Teater Taschenbuch für das Jahr 1800.« műsor-naptárában van, hol sajtóhibával ez áll: »Academi von Hrn Bethorn und Punto.« Harmadik, a szintén egykorú s időrendben minden bizonytalansággal a hangversenyt követő legközelebbi feljegyzés a Lettneré,

aki ekkor a káprázatos ünnepségek hatása alatt állott, de még nem volt Beethoven nagyságának teljes tudatában, mert különben nem elégedett volna meg azzal, hogy a bevételei sorában jegyezze fel azt, hogy Beethovennel játszott, hanem — miként ezt Haydn esetében megtette, — külön, megfelelő szövegezésben jegyezte volna fel.

Lettner e két adata minden szerény mivolta dacára figyelmünkre méltó, mert olyan pesti zenész tanubizonyosága, kinek abban a szerencsében volt része, hogy kora két legnagyobb zenei lángelméjének itteni hangversenyén közreműködhetett.

Mint említettük, Lettner jegyzőkönyvecskéjébe gazdasági természetű feljegyzésin kívül sok mindenféle, az ő szemszögéből megemlékezésre méltó dolgot írt le. Ezek közül néhányat felsorolunk, mert jellemzőek arra nézve, hogy ő mit tartott fontosnak szerény polgári életében s mily esetek izgatták kedélyét? Mindenekelőtt a lutri! Nyerni, a jó szerencse gyermekének lenni ő is szeretett volna, mint ő előtte s utána annyian, kispénzű emberek. Az állami lottérián kívül, itt-ott ő is résztvett ilyféle szerencsepróbálásban vagy a kávéházak pincérei által rendezett fogadásos billiárdjátékokban, mire ily feljegyzésekből lehet következtetni »Margier Ludari« (= Marqueur, Lotterie) vagy »Caffe Haus Margier«, vagy »Herr Zimmer im Ludri«. Egy budai tárgysorsjátékon nagy öröm érte, 1797 december 16-ikán elsőnek az ő 62-es számát húzták s a 17 krajcáros számával egy ezüst zsebórát nyert, melyet 13 forintért azonnal eladott egy bolti-szolgának. Egyébként nem sok szerencsével lutrizott, mert csak egy kétforintos ambót nyert (1800 március 24) s félévvel később egy ugyancsak kétforintos félambót.

Pályatársainak sorsát figyelte s elmulásukat hűségesen feljegyezte. Például: 1796 június 4. Reinhold Jakab elutazott.

1796 szeptember 5. Stach Jakab városi basszista elhunyt, ki május 26-ikától vízkórságban szenvedett.

1796 szeptember 27. Krigrin (?) egy jó színésznő, kit esztendeje egy Hirsch nevű orvos elvett feleségül, kísérettel és prédikációval temették.

1796 október 20. Lang bécsi korrepetitor meghalt.

1797 november 12. Schillinger Mátyás városi zenészt eltemették.

1797 december 4. Wagner Ferenc színházi trombitást (klarinfújót) Budán eltemették.

1798 április 13. Zenner pesti orgonakészítőt eltemették két harsonás kísérete mellett.

Lettner a főplébánia orgonását, Opel Antalt igen szerette s róla bővebben emlékezett meg. Feljegyezte róla, hogy 1799 május 31-én mint beteg, hálósipkával a fején, az ablakból nézte a fiatal Fleischer temetését.

1799 június 8-án volt Opel requieme.

Külön megjegyzés: 1799 június 2-ikán meghalt Opel Antal orgonás az én barátom. Isten nyugosztalja. †

Amikor Schillinger Mátyás városi zenész elhunyt, Lettner is folyamodott az egészségzetésű állásért. A kérvényt Reinolt Sebestyén csinálta meg, kinek ezért 2 forint 15 krajcárt fizetett 1797 november 17-ikén s 21-ikén minden keserűség nélkül jegyzi fel, hogy: Pischinger városi zenész lett, Moravetz pedig a 100 forintos állásba lépett elő. 1798 március 10-ikén

a színház énekesét, Wawrikot bemutatták a tanácsnak, másnap megválasztották templomi basszistának. 1799 július 1-én Opel helyébe Cíwolka (= Cibulka Antal)-t nevezték ki orgonásnak.

Úgy látszik, növendékei szerették Lettner-t, aki a társas érintkezést mint megbecsülendő dolgot fel is jegyezte. Például Perczeléknél ebédelt, vagy 1798 december 10-ikén »war Madame und Mademoiselle Rosa in meinem Logie (= Logis) trauf hab ichs nache Ofen bekleit (= begleitet) und in Wagen.« 1799 szeptember 23-án Guary — kinek nevenapján 1797 április 1-én egy Cassation részt vett, s aki minden valószínűség szerint katonatiszt volt, elbúcsúzott tőle s kölcsönösen megajándékozták egymást, amit eképen örökített meg: »Herr v. Guary von Pest abmaschirt, mit sein Burtre (Portré) und Freund[schaft] beurlaubt; auf ewig guter Freund; 60 Stück in Musikalien mit zum antenken geben ich.«

Nemcsak a barátságot becsülte meg, hanem háládatosnak mutatkozott régi mestere iránt is. Gassner, a soproni toronyzenészmester fia tanulni akart és Pestre kíváncozott. Erre az atya 1797 október 26-iki levelével Lettner pártfogásába ajánlotta a fiút, »da sein einziger Wille wider zu studiren ist« s kérte, hogy valahol olcsó pénzen helyezze el. Küld 20 forintot, amiből 5 forint maradjon könyvekre és papirosra. A fiatal Gassner 30-ikán már meg is jelent Lettner-nél, hozván magával az atyai levelet, egy dunyhát és egy fejkendőket, az említett 20 forinton felül. A fiatal ember elhelyezkedése persze nem ment gyorsan s atyja hamarosan türelmetlenné lett, mert már november 29-én levélben köszöni Lettnernek, hogy a fiúval törődött, de mert az nem tanul, csak a pénzt költi — ami pedig néki nincs —, azért jöjjön vissza Sopronba. Lettner úgy látszik meg tudta nyugtatni volt mesterét s a fiú itt maradt tanulni. Utóbb sikerült a fiatal embert egyik növendéke családjához beajánlani, amit Lettner örömmel s nem kis önérzettel fel is jegyzett: »Den 3. Juni 1798 ist H. Gassner zum H. v. Perczel als Instruktor durch mein Rekomantation aufgenohmen.«

Lettner idején városunkban is szóbeli közléssel terjedtek szét hírlapjaink »napi hírei«, ezekből ilyeneket találunk a naplóban:

1796 augusztus 5. Budán, Újlakon 32 ház a tűz martaléka lett.

1796 augusztus 7. Pesten az Újvárosban egy kőművesmester felesége összeszurkálta hasát.

1796 december 8—10-ig veszedelmes jégzajlás a Dunán. (Ezért nem is tudott átmenni Budára s színházi helyettesének utólag 1 forint 36 krajcárt fizetett, hogy helyette muzsikált.)

1798 március 26. Egy mészároslegény, aki Budán a nádor udvartartásának szállította a húsokat, halála előtt a temetésére a »legnagyobb tábori zenét« kívánta. Ez 3 dukátba került.

1799 május 26. Bevonult az első orosz katonai oszlop s tábort ütöttek.

1799 május 28-ikán beérkezett a második és június 1-én a harmadik oszlop. Összesen 1000 ember. Ezek tiszteletére Budán operaelődés és bál volt május 27-ikén.

1799 június 18. »Stadtpfarrer mit Reinold (Jakab) mit grausamen schimpf übereinander kommen.«

1799 július 28. A regenschori (Reiner Mihály) megünnepelte nevem napját s becsülettel megvendégelt. Ez éjjel 11 órakor sáska eső esett.

1799 szeptember 11. Este 8 órakor a Dunasoron levő Jung-házban pisztollyal agyonlőtte magát a 23 éves Reinolt Sebestyén. †

1799 október 6. Busch Jenőtől (fizetéseképtelenség miatt) a színházakat a budai és pesti tanácsok átvették.

1799 október 23. Pozsonyban meghalt Batthyány kardinális, prímás és november 11-ikén temették.

1799 november 17. A Józsefvárosi új templomban nagy ünnepséggel első istentisztelet volt, amelyen Fournier asszony, a színház első operistája oly igen szépen énekelt.

1799 december 5. A Józsefvárosi templom kórusa az orgonával együtt leszakadt s ezt a törmelék elöntötte.

1800 június 8. Két szállítóhajó elszakította a hajóhidat... a víz rendkívül magas.

1800 június 14. A polgárság elkezdette az őrszolgálatot [a Duna partján t. i.].

Úgy látszik Reinold Jakab igen házsártos emberré lett, ki nemcsak papjával veszekedett nyilvánosan, hanem valamelyik temetésen Lettnerrel is goromba volt, ki e megbántást, annyival inkább, mert igazságtalanul érte, méltatlankodva fel is jegyezte:

1800 július 3. »Hat sich H. Reinolt Jacob sauber aufgefiert gegen mich. Er hat mir alle sottisen angethan u. gesagt u. das öffentlich, ein Kujon-Hallung gescholten; — u. dasz ich war ungschuldig NB.«

Alighanem valami sorozatos diákcsíny igen izgatta a pesti polgárok kedélyét, mert még Lettner is arra készítette, hogy nevezetes dologként megörökítse: »Auch den 11. Augusti sind allerorten an die Thor von Hausern Rote Kreuz gemacht worden.«

Részvételtjes szívről tesz tanuságot ez az 1800 szeptember 10-ikén írt mondat »den guten Gambel habns eingespert als Jakobiner.«

Ez volt utolsó érdekesebb bejegyzése. Hogy nem érezte magát betegnek, kiviláglik abból, hogy november elején ezüst fuvókát készíttetett vadászkiürtjére Zeller aranymívessel, 20-ikán kölcsön vett egy »régí nagy könyvet« s ugyanaz nap este közreműködik egy szerenádon, 24-ikén pedig 40 éves korában meghal⁸⁾ a kórházban.

Lettner hagyatékára, mint olyanéra, aki nem pesti polgár, a királyi kamara teszi kezét, elárverezteti holmiját, amiből 173 forint 26 krajcár folyik be. Ez összegből fedezi a temetés és a hagyatéki eljárás költségeit s a maradékpénzt az öröklő testvérek nevében időközben jelentkező Lettner Ferencnek elküldi. Az árverési jegyzőkönyv 167 tétel alatt sorolta fel Lettner Jakab szerény holmiját, ami egy rendes polgári szoba-konyhás lakásra enged következtetni. A jegyzőkönyv soraiból szinte szemünk elé vetődik a nagy szoba, melyben Lettner lakott, főhelyén a szófa az asztallal s körülötte a hat székkal, a nagy szekrények, az egyik sarokban az ágy, a falakon a tükör, a nagy óra s szép csoportosításban nagyobb és kisebb képek, közöttük saját arcképe is, melyért 1796 december 1-én egy Sollenhoffer nevű festőnek egy dukátot fizetett. Néhány szobrocška, egy klavikordium — hiszen nagy zongoráját el kellett adnia — hegedű s fúvós-

hangszerek egészítették ki ingó vagyunkáját, amelyhez ruhák, miegyebeken kívül még 16 tételnyi könyv és három csomó hangjegy is járult. Az árverési jegyzőkönyv egyúttal arról is tanuskodik, hogy mily aránytalanul keveset adtak holmijáért. Szekrénye szép, nagy darab lehetett, mert ezért 21 és fél forintot adtak, a falióráért 10 forintot s klavikordiumáért 2 forint 43 krajcárt fizettek az árverelők. Egyéb hangszerei is igen olcsón találtak gazdát, alig ígértek néhány krajcárral többet az 1, 2, 3 vagy 4 forintos kikiáltási árnál. Klarinétjáért 1 forintot, a csákányért 2 forint 1 krajcárt, négy picolóért 2 forint 26 krajcárt, egy áthangolható (cum mutationibus) fuvoláért 1 forint 4 krajcárt, a vadászskürtért 1 forint 3 krajcárt, a trombitáért 1 forint 1 krajcárt adtak. A fagót 3 forint 3 krajcáron s a hegedű két vonóval 4 forint 15 krajcáron kelt el. Az árverésen Lettner jóbarátai, ismerősei, tanítványai nem voltak jelen, mert az egy aranyába került arcképeért, mely őt okvetlenül a városi zenész szép vörös frakkjában ábrázolta, csak 21 krajcárt adtak. Ha kicsiny holmija széjjel is szóródott, ha arcképe nem is került emlékeztetőül egy szerető szív közelébe s így az általános emberi sors rajta is beigazolódott, Lettner Jakab életének mégis voltak fénypontjai: játszott kora legnagyobb zenei lángelméinek Haydnnek és Beethovennek budai hangversenyein.

Dr. Isov Kálmán.

¹⁾ Orsz. Levéltár. Helytartótan. 4. Fiscale 1801. No. 80. sz. alatt.

²⁾ Isov K.: Pest-Buda zenei művelődése. I. köt. 222 l.

³⁾ Szfv. Levéltár. Pesti tan. jk. 1796. jan. 16, 198. sz. és a Városi Számadások.

⁴⁾ Pest vmegyei lev. Szính. ir. — Isov K.: Pest-Buda zenei művelődése. I, köt. 143—44 lap.

⁵⁾ Színlapgyűjt. az Egyet. Könyvtárban. (1808 június 13.)

⁶⁾ Major Ervin: Haydn Budán. Zenei Szemle. 1928. 1—2. sz.

⁷⁾ Major Ervin: Beethoven Budán 1800-ban. Zenei Szemle. 1926. XI. évf. 2. sz.

Papp Viktor: Beethoven és a magyarok, Budapest, 1927, 14, és 16 ll.

⁸⁾ Belvárosi r. k. pléb. Hal. anyakönyv.